

Régi karácsonyok — régi szokások

Manapság már a városi ember csak a karácsonyfa-állítást, az ajándékozást, a jókívánságokat, és legfeljebb még a beiglievés szép szokását tartja karácsonykor. Ezen kívül látott még talán betlehemes vagy kántáló gyerekeket, vagy hírből hallott róluk. A falusiak közül sem sokan emlékeznek már egyébre, pedig még alig 70—80 évvel ezelőtt is a különböző szokások, hiedelmek egész sora fűződött karácsonyhoz, különösen karácsony estéhez. Éppen a legjellegzetesebbnek tartott karácsonyfa viszont az eldugott falvakban — így néhány Szolnok megyei faluban is — csak a legutóbbi évtizedekben terjedt el. És míg a karácsonyfa ma már inkább csak a gyerekek öröme és a szem gyönyörködtetésére készül, addig az említett, lassan feledésbe merülő szokások, hiedelmek halálosan komoly dolgokat szolgáltak: a jövő évi jó termés biztosítására, a lányok férjhezmenésének megjósolására, a következő évi időjárás kiismerésére, az állatok szaporodásának elősegítésére, az emberi és állati betegségek gyógyítására s a küszöbön álló halálesetek megtudakolására vonatkoztak.

Lássunk néhány érdekesebb példát ezek közül!

Néhány évtizede még az ország sok helyén, így megyénk több részén is élt a „karácsonyi asztal” szokása és a vele kapcsolatos hiedelmek: a karácsonyi vacsorához úgy terítettek, hogy az abrosz alá gabonamagvakat tettek, hogy jó legyen a jövő évi termés. Az asztal alá szalmát szórtak és néhány tojást tettek rá, hogy a tyúkok jól tojjanak. Az asztalra pénzt is raktak, hogy sok pénzük legyen. A vacsoránál sokáig ültek az asztalnál, főleg az asszonyok, hogy jól üljenek jövőre a tyúkok. A karácsonyi almából mindenkinek osztottak: akinek a gerezdjében a mag megsérült, az számíthatott rá, hogy a következő évben betegeskedni fog. Az ünnepi kalácsból, almából az állatoknak is adtak, a vacsora maradékát pedig kint hagyták éjszakára az asztalon a hazajáró halottaknak.

A karácsonyi asztalra hullott morzsának gyógyítóerőt tulajdonítottak, eltették és fájósmellű szoptatós anyákat, betegtőgyű teheneket füstöltek paraszával. A jövő évi időjárást „hagymakalendáriummal” lehetett kiismerni. Tizenkét gerezd fokhagymába sót tettek. Minden gerezd a jövő év egy-egy hónapjának felelt meg. Amelyik gerezd reggelre a sótól átnedvesedett, arra a hónapra várták az esős időt. De még egyszerűbb módszere is volt a hajdani meteorológiának: a karácsony után következő

tizenkét nap a jövő év tizenkét hónapját jelentette, csak ekkor kellett tehát jól megfigyelni a felhők járását.

Karácsony napján jósolták meg a lányok jövődőbeli férjük nevét is. Például így: Karácsony reggelén a kíváncsi lány kiállt a kertkapuba almát enni. Amilyen nevű férfi először arra jött, olyan nevű férfit várhatott férjének a lány. Volt aztán nagy nevetés, csúfolódás, ha éppen nő jött arra először! Karácsonykor nagy öl számolatlan fát hoztak be kintről és bent nagy nevetés közepette megszámlálták a hasábokat. Ha páros szám jött ki, biztos volt a férjhezmenés.

De miért éppen karácsony este jósolták meg a következő év fontos eseményeit, időjárását, miért éppen karácsony este akarták biztosítani a jövő évi jó termést? Karácsony ünnepe a téli napforduló idejére esik. Ekkor ünnepelte az egyház Krisztus születésének napját — de a karácsonyi szokásoknak

csak egy része kapcsolódik ehhez az eseményhez: a betlehemezés, kántálás, talán még az állatok különös jóllaktatása. A téli napforduló már a keresztény idők előtt ünnep volt. Ez volt a rómaiaknál a „dies solis invicti”, az újra növekvő, a sötétségen győzedelmeskedő napfény ünnepe. Ezen az ünnepen áldozatot mutattak be az isteneknek, többek között áldozati asztalra helyezett gabonával, hogy az istenek az áldozat fejében biztosítsák jövő évre a gabonatermést. Talán ennek csökevénye a „karácsonyi asztal” máig megélt szokása. A rómaiak napforduló-ünnepéhez közel esett az évkezdés, a calendae ianuariae, s ez alkalmat adott a két ünnep szokásainak keverésére, így az ajándékozás és a jókívánságok szokása inkább a római évkezdő ünnep jellegzetessége volt eredetileg. Az évkezdéssel függ össze a jövő évre vonatkozó jóslások tömege is: ősrégi hit, hogy egy időszak kezdetén, első napján meg lehet ismerni, sőt befolyásolni lehet a jövőt.

A karácsonyfa eredetét máshol kell keresnünk, a germán népek pogány eredetű szokásában. Eredetileg csak kis zöld ág volt a karácsonyfa, melynek különleges életerőt tulajdonítottak, és csak pár száz éve nőtt díszes fává és indult el világkörüli útjára.

A karácsonyi szokások, hiedelmek ma bonyolult szövevényt alkotnak, együtt találjuk bennük a római, keresztény, szláv, germán és magyar elemeket, s egy részükről talán már soha nem fog kiderülni, hogy mikor, milyen népnél keletkeztek.

Elődeink babonáin a mai ember már csak mosolyogni tud. De ne legyünk túl szigorúak a régiekkel szemben! Jusson eszünkbe, hogy mennyire magárahagyatva állt szemben egykor az ember a természet — számára kiismerhetetlen — erőivel, s mindjárt megértjük, hogy minden

Írta: Csalog Zsoltné

2021. március 26. péntek, 08:56 - Módosítás: 2021. április 08. csütörtök, 06:43

módszert kipróbált, hogy belelásson és hasson rá. És mikor meggyújtjuk a gyertyákat a karácsonyfán, jusson eszünkbe az is, hogy ez az új értelmet nyert ünnep, a béke és szeretet mindenki számára kedves szép jelképe, a karácsonyfa is régi néphitből, szokásból nőtt.

Megjelent a Múzeumi Levelek 4. számában, Szolnok, 1961. (Kaposvári Gyula szerk.)

A Damjanich János Múzeum Könyvtárának engedélyével.